

СОЦИАЛЕН ПОРТРЕТ НА ТРЕНЬОРА ПО ЛЕКА АТЛЕТИКА (теоретична част в проект за международно комплексно емпирично социологическо изследване)

доц. Стайко Цонеv, доктор

SOCIAL PORTRAIT OF THE ATHLETICS COACH

Assoc.prof. Stayko Tsonev, PhD

Keywords: *athletics, coach, social status.*

The purpose of this study was to examine the theoretical frameworks in a project of international, complex scientific investigation on subject: „Track and field’s coach social picture“.

The objective measurement of track and field’s records determines this sport as a „Queen of sports“. Agonist striving and fair play are institutionalized and manifested in pure forms. Obviously, the track and field’s coach (TFC) has properties, essential for this social category. Author examines the main topics of a theoretical model for empirical investigation as: TFC’s social status and social role; TFC’s social prestige; TFC’s social responsibility in The Global Age; TFC’s professional career; TFC’s professional moral; the TFC’s role in the process of children’s and youth’s informal socialization. The author offers some working hypothesis to direct a scientific investigation.

През XXI век човечеството навлиза в глобалната епоха на своето развитие. Сред значимите социални проблеми на обществата, обхванати от процеса на глобализация, е адекватната ресоциализация на всички действащи лица към новата глобална ценностно-нормативна система и най-вече социализацията на децата и младежта.

Ефективно действащите социализиращи институции от 50-те и 60-те години на XX век като семейство, училище, обществени организации, подкрепяни от политическата система, се отличаваха със силна авторитарна насоченост – ограничения и забрани насочени към младежта и подкрепяни от голяма част от лицата в над младежка възраст. Но през 70-те и 80-те години в обществото настъпват значителни промени, насочени към либерализация на социализиращите институции поради измененията в начина на живот на младите хора. Преди всичко те разполагат с повече свобода, свързана с тяхното поведение. Намалява контрола върху дейностите от бюджета на времето от страна на семейството, училището и другите заинтересовани социални институции. В редица социални ситуации се създава възможност за вземане на самостоятелни решения (напр. при избор на храна, гледане на ТВ, прекарване на свободното време, избор на сайтове

от Интернет и пр.). Те разполагат и с определени финансови средства, изразходването на които се основава на собствен избор. Тези тенденции водят до намаляване социализиращото влияние на семейството и образованието. Този процес не следва да се възприема като отрицателно явление – тези институции са консервативни и са носители на класически ценности и норми.

При така очертаната социална ситуация е очевидна необходимостта от актуализиране на нова, адекватна на изискванията на глобалната култура социализираща институция.

Ние подкрепяме тезата, че тази социална институция е спортът, а основното действащо лице в процесът на социализация на децата и младежта и ресоциализация на социално активното население е спортният треньор (вж. също и Lombardo, В. J.)

Тази постановка определя и социалната значимост на научни изследвания, ориентирани към проблемите на професионално-статусната група „спортен треньор“.

Целта на едно емпирично социологическо изследване (ЕСИ) е установяване на обективното съществуване на определени социални факти и на връзката между тях. ЕСИ се осъществява на основата на проект, който съдържа следните четири основни части:

1. Теоретична част.
2. Методика на ЕСИ.
3. Методология на ЕСИ.
4. Организация на събиране на първичната емпирична социологическа информация.

В настоящия доклад се разглежда само първата част от проекта, която съдържа следните шест елемента:

1. Необходимост от провеждането на ЕСИ.

Лека атлетика е спорт, който заема челно място в социалната стратификация на спортовете в Олимпийските игри. Този спорт присъства още на първите Олимпийски игри в модерната епоха – Атина '1896.

В началото на XXI век, лека атлетика е иерархично изградена глобална, институционализирана социална мрежа, която отговаря на общоприетите критерии за модерен спорт: равенство на участниците, бюрокрализация, специализация, квантификация, професионализация, стремеж към рекорди (вж. Guttman, A, p 5-6). Но това, което отличава лека атлетика от много спортове, е обективното измерване на спортното постижение и освободеното от субективизъм приложение на културната норма за честна игра (fair play). Очевидно е, че треньорът по лека атлетика притежава качества, които го отличават от треньорите в спортове, където има широко място за проява на субективизъм. В момента отсъства актуална информация, свързана с региони социално значими проблеми относно личността на треньора по лека атлетика. Без съмнение, изграждането на един реален портрет на треньора по лека атлетика, ще съдейства за реалното развитие на този спорт.

2. Изследователски проблем.

С понятието проблем в системния анализ се означава различието между настоящото състояние на една система и нейното бъдещо, желано състояние. Най-общо изследователският проблем на настоящото ЕСИ може да се определи като добиване на необходими знания относно социалния портрет на треньора по лека атлетика и отсъствие на тези знания. Това различие между съществуващи знания и необходими повече знания се превръща в изследователски проблем само, ако тези повече знания са желани от лицата, които вземат управленски решения за развитието на този спорт, както и от спортната общественост. Събирането на предварителна информация и изучаване на проблемната ситуация ще дадат отговор на въпроса необходими ли са социални промени, свързани с управлението на този спорт и мястото на спортния треньор в този процес.

3. Тема на ЕСИ.

Темата на настоящото ЕСИ може да се формулира по следния начин: „Социален портрет на треньора по лека атлетика в началото на XXI век.“

В така формулираната тема се посочва обектът на ЕСИ, т.е. областта от спортното пространство в границите, на която ще се движи познавателният процес – това е спортът лека атлетика. Сред основните социални актьори в спортното пространство – спортист, спортен треньор, спортен съдия, спортен мениджър, спортен журналист, спортен фен, вниманието на ЕСИ е ориентирано към спортния треньор. Спортният треньор представлява предметът на изучаване от ЕСИ.

4. Цел и задачи на ЕСИ.

Основната цел на настоящото ЕСИ може да се формулира по следния начин: да достави необходимата информация, свързана с треньора по лека атлетика, необходима за осъществяване на промени в организацията, управлението и развитието на този спорт в началото на XXI век.

Основни задачи: добиването на необходимата информация ще бъде ориентирано в следните насоки:

- професионална кариера на треньора по лека атлетика (ТЛА) – социален статус, социална роля, професионален морал;
- социална отговорност на ТЛА в глобалната епоха;
- социален престиж на ТЛА.

5. Теоретичен модел на ЕСИ.

Теоретичният модел на ЕСИ предствява една система от понятия, които отразяват изследователския проблем. В този смисъл, социалният портрет на ТЛА включва тематичните области, определени от основната цел и задачите на изследването.

Първа област: професионална кариера на ТЛА.

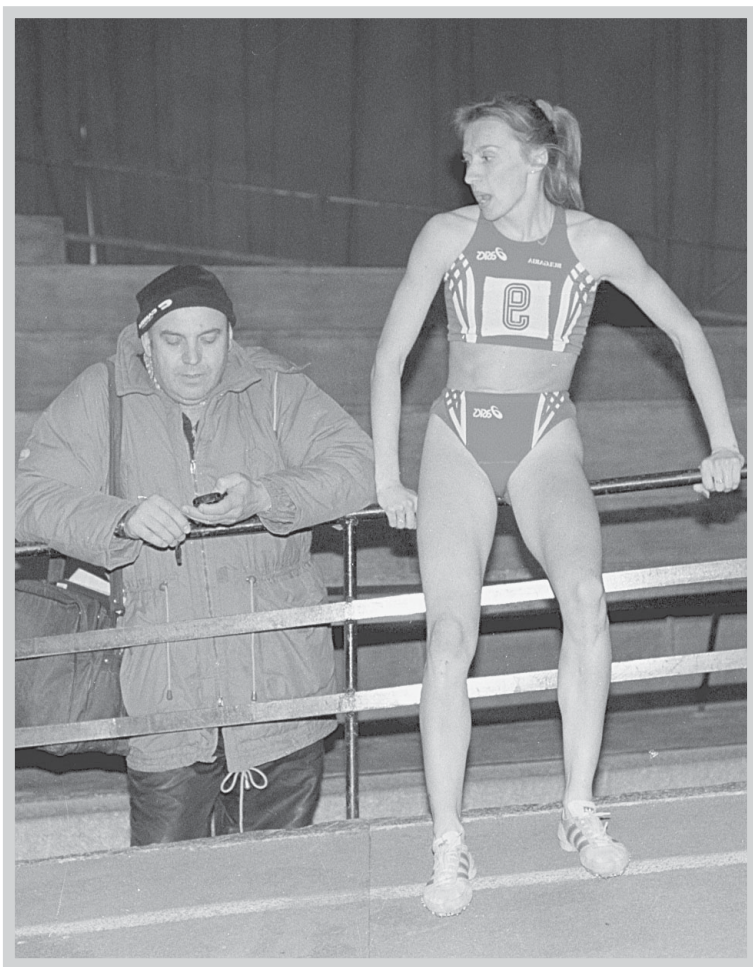
Думата „професия“ има латински произход и означава „изявяване“, „изразяване“. Идеята за професията като занятие, чрез което се изявява личността се оформя по време на Реформацията. Според Мартин Лутер професията е онова, което човек е длъжен да приеме като божие предопределение, там, където „Бог го изпрати“. Човек сам открива, чрез свободен избор, задълженията на своя вътрешен мир, а тяхното изпълнение се превръща в негова професия (Вж. Вебер, М., с. 68-70).

В съвременното разбиране, понятието „професия“ включва следните характеристики:

- а) използване на умения, основани на теоретични знания;
- б) образование и обучение в тези умения;
- в) професионална компетентност, която се осигурява чрез изпити;

- з) кодекс на професионално поведение, чрез което се осигурява професионалната интеграция;
- г) професионална асоциация, която обединява лицата от една професия.

Как ТЛА избира точно тази професия? Кои са социалните ситуации и значимите групи хора, които оказват влияние при този избор? Какъв е моделът, чрез който ТЛА се идентифицира с тази професия и възприема професионалната общност на ТЛА като референтна група? Кои са представителите на референтната група „треньор по лека атлетика“, от които той черпи образци на мислене и поведение?

Как се променя социалният статус на ТЛА, в каква насока и с каква периодичност? Как ТЛА възприема професионалния морал, изразен чрез разбирането за права и задължения, забрани и отговорности? Притежава ли особености професионалният морал на ТЛА, които го отличават от тези на треньорите по други спортове? Как се проявява ролевият конфликт между нормативното (дължимо) поведение и реалното поведение, определено от изискванията на конкретна социална ситуация? Как ТЛА се справя с този конфликт по време на спортната тренировка и по време на спортното състезание?

Втора област: социалната отговорност на ТЛА в глобалната епоха.

Понятието „социална отговорност“ се асоциира с възможностите на социалния актьор да отговори на изискванията на историческата социална ситуация чрез подходящо поведение, насочено към подобряване на благосъстоянието на обществото. Социалната отговорност се свързва не със задържане и съпротива срещу социалните промени, а със съзнателна съпричастност, съдействие и подпомагане.

Социалната отговорност на ТЛА може да бъде анализирана в следните насоки:

Първо: отговорност към своето лично развитие. Какво е отношението на ТЛА към повишаване на общите и специалните знания, разширяване на културния хоризонт, духовно израстване? Как се проявява позитивният модел на мислене при решаване на ролевия конфликт между по-широката социалната роля на спортен педагог и по-тясната професионална роля на спортен треньор? Какво е съотношението между проявите на културната норма „честна игра“ fair play и културната норма „победа на всяка цена“ – foul play в поведението на ТЛА в условията на спортната тренировка и спортното състезание?

Второ: отговорност към спортиста. Какъв е моделът на социалното взаимодействие между социалната роля „ТЛА“ и социалната роля „спортист-лекоатлет“? В каква степен преобладава структурно-функционалният модел, който се характеризира с относително строго регламентиране на правата, задълженията, забраните и отговорностите за двете страни на социалното взаимодействие? В каква степен преобладава моделът на взаимодействие, предложен от парадигмата на фигуративната социология на Норберт Елиас? В тази парадигма се приема, че разнообразието и вза-

имното преплитане на човешките отношения е толкова голямо, че тяхното изследване и изясняване само с помощта на строги (силни) регулярности (правила) среща сериозни затруднения. В социалната хармония всяко нещо присъствува и със своето отрицание – победа и загуба, приятно и неприятно, похвала и наказание, подчинение и неподчинение и т.н. (Вж. Елиас, Н.) Социалните отношения между спортиста и треньора представляват една динамична игрова конфигурация на равностойни партньори. Как се проявява емоционалната интелигентност на ТЛА в неговите отношения със спортиста?

Трето: отговорност към спортния клуб – лоялност и коректност при изпълнение на професионалните задължения.

Четвърто: отговорност към професията. В каква степен ТЛА осъзнава своята принадлежност към професионалната общност на треньорите по лека атлетика? Къде е неговото място в скалата „мисия за благо на обществото – дейност за изкарване на прехраната“? В каква степен нормите и ценностите на професионалния морал определят неговото поведение?

Пето: отговорност към обществото. ТЛА е публична личност. В каква степен ТЛА осъзнава последиците от своите публични прояви? Как използва своята популярност за формиране на общественото мнение? В каква насока има желание да се осъществят социалните промени?

Трета област: социален престиж на ТЛА.

Категорията „социален престиж на професионалния статус“ е въведена от Макс Вебер (вж. Weber, M.) като показател при изследване и анализ на процесите на социално разслоение. Думата „престиж“ произлиза от латинската дума „prastigiae“, която означава „заслепяване, измама“. В средновековния френски език означава висока оценка за някого в очите на другите за продължителен период. Съвременното значение на понятието „социален престиж“ се асоциира с продължителен, желан статус, който изразява превъзходство в очите на другите хора и се явява като следствие от постигнат успех в со-

циално значима човешка дейност. В съвременното общество, професионалната дейност, освен че е носител на личен доход и богатство, е носител и на определен социален престиж. Както образно се изразява известният американски социолог Чарлс Райт Милс „престижът е сянката на парите и властта“ (Mills, C.W., p. 83)

Какво е нивото на социалния престиж на професията „спортен треньор“? Какво е нивото на социалния престиж на ТЛА сред спортните треньори? Какъв е моделът, чрез който ТЛА придобива институционализирани знания, умения, сръчност? Системата за получаване на сертификат и лиценз при ТЛА съответствува ли на тази при професии с висок социален престиж – адвокат, лекар, архитект? Как се възприема съществуването на професионална организация, която да легитимира професията ТЛА в публичното пространство?

6. Работни хипотези.

Насоките на ЕСИ може да се конкретизират, чрез следните варианти на работни хипотези:

А. Спортният треньор по лека атлетика оказва (не оказва) най-значимо влияние в процеса на социализация на децата и младежта.

Б. Социалният престиж на ТЛА зависи (не зависи) от съществуването на професионална организация.

В. Спортният треньор по лека атлетика притежава (не притежава) необходимата емоционална интелигентност.

Литература

1. Вебер, М. Протестантската етика и духът на капитализма. С., Издателство „Хермес – 7“, 1993.
2. Елиас, Н. 1999. Що е социология. С., ЛуК, 1999.
3. A Whole New Ball Game. The University of North Carolina Press, 1988.
4. Lombardo, B. J. Coaching in the 21st century: Issues, concerns and solutions. –In: SOSOL, vol.2, issue 1. www.physed.otago.ac.nz/sosol/v2i1/, 1999.
5. Mills, C. Wright. The Power Elite. N.Y.: Oxford University Press, 1956.
6. Weber, M. Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology. N.Y.: Bedminster Press., 1968.

Рецензент: доц. Йонко Йонов, доктор